

Power Structure and Resistance in Simin Daneshvar's *Savushun* Based on Alan Sinfield's Theory of Storytelling, Plausibility, and Faultlines*

Tohid Teymouri

Abstract

۱. Introduction

Simin Daneshvar is one of the contemporary Persian writers whose influence on fiction is undeniable. She has her particular voice and narration, marked by outstanding knowledge of various fields including literature, sociology, psychology, anthropology, and local and national traditions that greatly contributed to the depth and breadth of her narration. Daneshvar is one of the few non-biased writers whose works are a mirror to society, representing almost most of the political, social, and cultural discourses of the age. Her works capture a critical moment in the history of Iran, criticizing the distortions and prejudices among the people and the higher layers of society. She believes in a kind of freedom that leads to emancipation not only politically but also mentally and intellectually (Razaviyan, ۲۰۱۳: ۹۴; Rad et al., ۲۰۱۷: ۱۲). *A City Like Paradise* (۱۹۶۱), *Savushun* (۱۹۶۹), *To Whom Shall I Say Hello?* (۱۹۸۰), and *Island of Wandering* (۱۹۹۲), together with translations of *Arms and the Man* (۱۹۴۹), *The Scarlet Letter* (۱۹۵۴), *The Human Comedy* (۱۹۵۴), *Cry, the Beloved Country* (۱۹۷۲), and *The Cherry Orchard* (۲۰۰۳) are

* Article history:

Received: ۲۸ January ۲۰۲۴

Received in revised form: ۱۹ March ۲۰۲۴

Journal of Resistance Literature

Year ۱۵, No. ۲۹, Spring and Summer ۲۰۲۴

Accepted: ۲۰ March ۲۰۲۴

Published online: ۱۶ July ۲۰۲۴

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

۱. Assistant Professor, University of Zanjan, Zanjan, Iran. E-mail: tohidrohitymouri@gmail.com

among her works. The present research studies *Savushun*, which takes place in the feudal period in Shiraz, coinciding with the Second World War, when Iran was occupied by the British and the Russians from the south and the north, respectively, and the people suffered from hunger and famine due to this occupation. The story centers on Zari, whose husband, Yusuf, has a tragic death. Yusuf is a local ruler who resists the extravagance of the British, who are preparing for their war, to sell wheat to them. Unlike the other landowners who agreed to do this, Yusuf cares about his people who are dying of famine and disease, so in the end, he is killed by a conspiracy. The struggle for independence can be seen as the main theme of *Savushun*. This struggle is not only limited to men; although Zari seems passive at the beginning, she joins her husband in fighting against foreigners. Fascism, feudalism and peasant life, foreign occupation and colonialism, nationalism, the fall of Reza Pahlavi, patriarchal society and the women's movement and rise, cultural taboos, superstitions, religion, and popular culture and folklore are some of the other topics raised in this novel. (Qobadi and et al, ۱۳۹۸: ۱۵۹-۱۷۸; Kafi and Ameri, ۱۳۹۴: ۲۴-۵; Payandeh, ۱۳۹۷: ۳۶-۱۸; Vatani and Salehi, ۱۳۹۹: ۳۸۲-۳۸۲) and this volume of references to culture and events of a period is rare among Persian novels. *Savushun* is not just a novel about an idealistic man fighting against Westernization and colonialism, but the reader witnesses the emergence of an active woman who abandons passivity and rises to struggle and resistance (Abazari and Behyan, ۱۳۸۶: ۱۱۰-۱۱۰). Payandeh points out that “If we want to examine *Savushun* from the perspective of traditional historicism, then we have to say that although this novel narrates a fictional story, it reflects history like a transparent mirror” (۱۳۹۷: ۲۰). Allegory is one of the other dimensions of this novel so that the reader can read this work in the form of the story of Joseph prophet or the story of Siavash, that is, both in a religious context and in a historical-literary context. This type of narrative helps the reader to see the historical background of the novel in the cultural past and the tradition and to examine time and the work in the cultural and social context. Because of all the above, Simin Daneshvar can be considered a nativist, because even in her literary and written language she adheres to the culture and

environment of Iran. Although the novel is a foreign genre, Daneshvar has been able to localize it well and give her work an independent color by referring to culture, myth, allegory, etc.

The point that makes this novel even more significant concerning dissidence is Daneshvar's dealing with the political details of the power structure, which not only benefits from its power and influence in the occupied country for its interests, but also takes advantage of the cultural, literary, and artistic roots of that country as a means to advance its goals and make the public consolidate with its presence and occupation. The British occupied Iran for implausible reasons, and if they could not justify their presence to the people of their colony, they would not have achieved their goals, which were to supply their soldiers with necessities in the war and confront the influence of Nazism in Iran. This is why they justify their presence not only by influencing education and using art but also by benefiting from Iranian myths, especially the institutionalized cultural principle among the people, which is the fight against oppressors. However, Daneshvar shows well how Iranian people use the same myth for dissidence and this is the weakness of the ideology of power and colonialism. This article discusses power structure and dissidence in the novel, whose theoretical roots can be seen in Alan Sinfield's theory of faultlines.

۲. Methodology

Alan Sinfield maintains that "all the characters in [Othello] are telling stories, and to convince others" (۲۹), for plausibility in storytelling in society generates power, so that "the conditions of plausibility are therefore crucial-they determine which stories will be believed" (۱۹۹۲, ۲۹-۳۰). Just like characters in stories and human beings in society, groups of society, to generate power and their plausibility, tell stories as he points "the state is the most powerful scriptor; it is best placed to enforce its story" (ibid, ۳۱). As stories are not perfect, the plausibility of stories told by ideology, controlling society and power structure, cannot be perfect as well so dissidence is possible. Sinfield then believes dissidence is not initiated by individuals concerning human principles but by disorder and gap embedded in the ideology's

storytelling. He calls this gap or lack faultlines, which is revealed in the ideology's attempt to keep its plausibility. In this context, Sinfield introduces an interesting example from the play *Othello*. In the structure and social order of Venice, blacks and women are considered inferior to white men. Othello has been able to raise himself in the social order by fighting and defending Venice against the Turks, but he still feels the threat of inferiority. Women should also obey men first and in the family the father and then the husband. When Desdemona marries Othello, who is black, she initiates dissidence against the male-dominated ideology and power structure. On the one hand, she marries Othello against her father's wish, which is against the patriarchal system of that society. On the other hand, Othello is black but a man, and Othello can never feel superior to Desdemona who is white. In fact, Desdemona questions and challenges the social order that is based on race and gender with her choice to marry, which even ideology itself cannot object. Therefore, the meaning of dissidence is not to disturb the whole ideology, but to challenge it, which means that from the order existing in its structure, one can reach the disorder, which will challenge the entire ideology, calling into question its wholeness.

۴. Discussion

The occupiers ought to introduce a plausible story for their presence and occupation, a story that is close to common sense and believable for the people of a country. The story of the occupiers in the novel can be seen in the show organized by Captain Zinger. In the show, Hitler can be seen in the shape and figure of a scarecrow with the head of a snake. In the reading of the show as seen by Christians, Hitler is actually the devil who must be avoided and defeated for salvation. The reason for the presence of the Britians is to fight against a great evil, but it is the people of Iran who must pay the price and die of famine and hunger in order to meet the needs of the military in the war. There are three main points about this part of the novel. One is that the main reason and intention of occupying Iran is hidden under a layer of a bigger and more ultimate goal. Second, in order to convince people, an educational tool called show and film is applied. The third point is

that the occupiers intend to Christianize the world war with this show and present it in the form of the story of man and the devil. The story of the cruel and evil ruler and the oppressed people who are under pressure from this ruler is plausible for the people of Iran, and the occupiers have chosen a suitable story for their purposes to convince the people about their presence, because common sense, history, culture and Iranian literature is tied to a similar story, and that is the story of Zakhak the Snake Shoulder. In fact, since the people of Iran have the story of Zakhak and the people's resistance and uprising by Kaveh the Blacksmith and Fereydoun, they are more inclined to a similar story, that is, Hitler who has the head of a snake and is cruel. In this way, an Iranian cultural myth and story is used as a tool to convince people about Iran's occupation.

In Persian mythology, Siavash can be mentioned as a holy man. He is from the royal family and the son of Kay Kāvus, who is accused and intrigued by Sudabeh, Kay Kāvus's wife, when Siavash refuses Sudabeh's illegitimate request for intercourse due to chastity. He comes out of the accusations when he passes through the fire safely. Kay Kāvus cannot blame Sudabeh as she is connected to his ally from the west and he needs her to maintain the state. As a result, Siavash is forced to voluntarily go to war with Afrasiab. He defeats Afrasiab and the latter provides people as refugees to Siavash for the peace agreement, who will never attack Iran. Kay Kāvus, however, orders Siavash to execute those refugees, yet Siavash refuses out of humanitarianism. In fact, Kay Kāvus knows that Siavash has such pure intentions that he will not commit such a crime, and Kay Kāvus benefits from this action for his benefit: that is, he tries to eliminate Siavash's threat to the throne. So, Siavash has betrayed his country and nation. For this reason, Siavash's blood is shed in exile. But Siavash's popularity among the people of Iran is so high that his death becomes a ritual ceremony that people perform every year. The mourning of Siavash or Siavashan can be considered as a ceremony in which the whole structure of power and law is separated and the hierarchies that exist in this structure are destroyed and open the way to confront the power. Zari takes advantage of Siavash's mourning ceremony and simulates it to the death and killing of Yusuf in the story

putting the power structure at a weak point because this ceremony in its essence disrupts the power structure. With the dreams that inform about Yusuf's death, Zari prepares his mind for the connection of his death with the Siavashan ceremony. In these dreams, Yusuf is fighting with the British, and it can be seen that the devil in the story of the British changes from Hitler to Sergeant Zinger and the ruler. The occupiers' story loses its plausibility since Zari's story is more plausible to the Iranian people than what they devised.

٤. Conclusion

Daneshvar represents how the power structure penetrates the social and cultural tradition of a nation and seeks its benefit with modifications. She reveals that colonialism does not openly penetrate the culture of a country and attempts to secretly change everything for its benefit by paying attention to local structures. For this reason, studies on the influence of the power structure and investigating ways of dissidence are among the main subjects of cultural materialism studies. The occupiers must also prepare stories for the plunder of Iran so as not to face the resistance of the people. The British are cleverly trying to convince the people by using the tools of drama and film that they are fighting against a satanic ruler and tyrant like Hitler, and this fight is for the sake of all the people of the world. By using the myth of Zahhak, they try to force their presence in a fight against the oppressors. But Yusuf is aware of their main intention and knows that this occupation is only for their interests and the people of Iran should not retaliate for a war in which they had no intervention. Therefore, he refused to give his wheat to the British, and this caused him to be killed by them. However, Zari, who has now become an active woman and wants to continue her husband's struggle, applies the same gap in the power structure and narrates a stronger story than the story of the British, in which all the people are rebelling against the occupiers. He also borrows from the myth and compares the story of Yusuf's death with the story of Siavash who was innocently killed. Therefore, the plan of the occupiers to use their own myths and the natives of Iran with a richer use of myth fails.

Keywords: *Savushun*, Storytelling, Plausibility, Faultlines, Resistance

References [In Persian]:

- Abazari, Yusuf and Behian, Shapour. (۱۳۸۶). "In the Face of the Other: Rereading Three Persian Novels in the Light of Westernization Discourse". *Cultural Studies and Communication Quarterly*. ۱۰. ۹۹-۱۳۰.
- Alijani , Mohammad, et al. (۱۳۹۳). "Mythological Reading of Savushun in the Light of ۱۹۵۳ Iran coup d'état". *Quarterly Journal of Mystical and Mythological Literature*. ۱۰ (۳۴). ۱۹۳-۲۱۸.
- Bozorg Bigdeli, Saeed et al. (۱۳۹۵). "Analysis of the Reflection of World War II in the Two Novels of Savushun and Masabih al-Zarq". *Quarterly Journal of Literary Criticism Studies*. ۱۱ (۴۲). ۱۰۹-۱۳۷.
- Daneshvar, Simin. (۱۳۴۸). *Savushun*, ۲nd edition. Tehran: Kharazmi Publications.
- Jamali, Lily and Javanmard, Razia. (۱۳۸۸). "Comparison of the Manifestations of War in Simin Daneshvar's Savushun and Doris Lessing's Landlocked in the Light of Showalter's Feminist Criticism". *Comparative Literature*. ۳ (۱۱). ۵۹-۸۱.
- Kafi, Gholamreza and Ameri, Zohreh. (۱۳۹۳). "Elements of Popular Literature in Savushun". *Journal of Popular Culture and Literature*. ۲ (۴). ۱-۲۶.
- Payandeh, Hossein. (۱۳۹۷). "Reading the Text through New Historicism(Analysis of Savushun Discourses)". *Quarterly Journal of the Iranian Association for Cultural and Communication Studies*. ۱۴ (۵۳). ۱۱-۳۹.
- Qobadi, Hossein Ali, et al. (۱۳۹۳). "Analysis of Dominant Discourse in Simin Daneshvar's Savushun". *Literary Criticism Quarterly*. ۲ (۶). ۱۴۹-۱۸۳.
- Rad, Asiyeh et al. (۲۰۱۷). "Comparative Study of the Image of the World War in the Novels the Blood of Others and Savushun". *Quarterly Journal of Language and Translation Studies*. ۵۱ (۳). ۱-۳۱.

-Raisi Sarhadhi, Fariba, et al. (۱۳۹۷). "Resistance Literature Archetypes in the Fiction of Simin Daneshvar". *Journal of sustainability literature*. ۱۰ (۱۹). ۷۲-۹۰.

-Razaviyan, Seyyed Razagh. (۱۳۹۳). "Comparison of Charcters in Savushun and Christian and Kid". *Specialized Quarterly Journal of Fiction Studies*. ۳ (۲). ۸۹-۱۱۰.

-Rezaei, Hamid and Zaheri Abdvand, Ebrahim. (۱۳۹۴). "Reflection of Colonialism in the Novels of Simin Daneshvar". *Sociology of Art and Literature*. ۷ (۲). ۲۲۹-۲۰۰.

-Sabzianpour, Vahid, et al. (۱۳۹۰). "Comparison of Resistance to Colonialism in Simin Daneshvar's Savushun and Sahier al-Qalamawi's Novel". *Journal of Resistance Literature*. ۸ (۱۰). ۲۰۷-۲۷۹.

-Saleh Bek, Majid, et al. (۱۳۹۸). "Post-colonial Discourse in the Novels Season of Migration to the North by Tayeb Salih and Savushun by Simin Daneshvar". *Research Paper of Comparative Literature*. ۹ (۳۳). ۰۹-۸۰.

-Shahriari, Keyhan and Mohammadi, Seyyed Mohtasham. (۱۳۹۹). "Reflection of Jung's Archetypes in the Female Characters of the Persian Novel based on Five Works". *Stylistics of Persian Poetry and Prose*. ۱۳ (۰۳). ۲۲۳-۲۴۳.

-Vatani, Roshank and Salehi, Behnaz. (۱۳۹۹). "Analysis of Michel Foucault's Discourse Theory of Power and Language and Female Identity in Simin Daneshvar's Savushun". *Journal of Comparative Literature Studies*. ۱۴ (۰۳). ۳۷۷-۳۸۸.

References [In English]:

-Agamben, Giorgio. (۲۰۰۰). *State of Exception*. Trans. by Kevin Attel. London and Chicago: The University of Chicago Press.

..... (۱۹۹۸). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Trans. By Daniel Heller-Roazen. Stanford: Stanford University Press.

- Barry, Peter. (۲۰۰۹). *Beginning Theory: An introduction to Literary and Cultural Theory*. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Brannigan, John. (۱۹۹۸). *New Historicism and Cultural Materialism*. London: MacMillan Press.
- Dollimore, Jonathan and Sinfield, Alan. (۱۹۹۴). *Political Shakespeare: Essays in Cultural Materialism*. Manchester: Manchester University Press.
- Felman, Shoshana. ۲۰۰۳. *Writing and Madness*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Greenblatt, Stephen. (۱۹۸۸). *Shakespearean Negotiations: The Circulation of Social Energy in Renaissance England*. California University Press.
- Parvini, Neema. (۲۰۱۸). "New Historicism and Cultural Materialism" in *A Companion to Literary Theory*. Ed. by Richter, David H. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Sinfield, Alan. (۱۹۹۲). *Faultlines: Cultural Materialism and the Politics of Dissident Reading*. Oxford: Oxford University Press.

بررسی ساختار قدرت و مقاومت در رمان سووشون سیمین دانشور براساس نظریه قصه‌گویی، باورپذیری و آسیب‌پذیری آلن سینفیلد توحید تیموری*

چکیده

رمان سووشون اثر سیمین دانشور از مهم‌ترین آثار داستانی معاصر است و داستانی که در رمان به آن پرداخته می‌شود به دوره مهمی از تاریخ ایران یعنی جنگ جهانی دوم اشاره دارد. در این برهه از تاریخ، ایران به وسیله انگلیسی‌ها و روس‌ها اشغال می‌شود و به خاطر این اشغال، مردم زیادی از گرسنگی و بیماری از بین می‌روند. این مطالعه از مفهوم قصه‌گویی، باورپذیری و آسیب‌پذیری ایدئولوژی که به وسیله آلن سینفیلد، نظریه پرداز مطالعات فرهنگی، مطرح شده سود می‌برد که به بحث مبارزه و پایداری در برابر نظام قدرت و سلطه می‌پردازد؛ همچنین به وضعیت استثنائی و انسان مقدس که به وسیله آگامبن مطرح شده نیز برای تبیین شرایط ایران در آن دوره اشاره شده است. پس، اشغالگران برای اینکه حضور خود را توجیه کنند باید داستان و قصه مناسبی در این باب طرح کنند که آنقدر منطقی باشد که عموم مردم آن را قبول کنند و باور داشته باشند. انگلیسی‌ها از اسطوره‌های ایرانی استفاده می‌کنند و با تفکر استعماری خود ادغام می‌کنند تا حضور خود در ایران را برای مبارزه با هیتلر و فاشیسم به مردم بیاوراند؛ اما آسیب‌پذیری این طرح نظام قدرت و ایدئولوژی در استفاده از همان اسطوره‌های ایرانی است و زری، شخصیت اصلی

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲-۱۱-۰۸ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲-۱۲-۲۹ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۳-۰۱-۰۱

نشریه ادبیات پایداری، دوره ۱۵، شماره ۲۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، صص ۱-۳۶
DOI: ۱۰.۲۲۱۰۳/jrl.۲۰۲۴.۲۲۸۷۵.۲۹۳۲

ناشر: دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسنده: توحید تیموری

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران. رایانامه: tohidroHITEYMOURI@gmail.com

داستان، مرگ شوهرش یوسف را تبدیل به مراسم و آیین سیاوشان و سوگ سیاوش می‌کند و بدین ترتیب مردم را برای مبارزه با استعمار همراه می‌کند. واژه‌های کلیدی: سووشون، قصه‌گویی، باورپذیری، آسیب‌پذیری، ساختار قدرت، مقاومت

۱. مقدمه

سیمین دانشور از نویسندگان معاصری است که تاثیر او بر ادبیات داستانی غیرقابل انکار است. او شبیه به هیچ نویسنده دیگری نیست و صدا و روایت خاص خود را دارد. دانش برجسته او از حوزه‌های مختلف از جمله ادبیات، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، انسان‌شناسی، و سنت‌های محلی و ملی به عمق و گستردگی روایی او بسیار کمک کرده است. دانشور از معدود نویسندگان غیرتعصبی است که آثار او، آینه‌ای به جامعه است، به گونه‌ای که تقریباً اغلب گفتمان‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی عصر را نشان می‌دهد. آثار او لحظه و زمانی حیاتی و بحرانی را در تاریخ ایران به عنوان بافت داستانی در بر می‌گیرد و به نقد تحریفات و کژاندیشی‌ها در میان مردم و لایه‌های بالاتر جامعه می‌پردازد. او به آزادی اعتقاد دارد که باعث رهایی شود؛ نه تنها به صورت سیاسی بلکه به صورت ذهنی، عقلی، و هویتی هم (رضویان، ۱۳۹۳: ۹۴؛ راد و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۲). آتش خاموش، شهری چون بهشت، به کی سلام کنم، از پرنده‌های مهاجر پیرس، سووشون، و جزیره سرگردانی از جمله آثار اوست که رمان سووشون محوریت مطالعاتی تحقیق حاضر است. این رمان که در دوره فئودالی در شیراز اتفاق می‌افتد همزمان است با جنگ جهانی دوم که ایران از جنوب و شمال به ترتیب با انگلیسی‌ها و روس‌ها به اشغال درآمده است و مردم به خاطر این اشغال، دچار گرسنگی و قحطی و بیماری هستند. محوریت داستان با زری است که شوهرش، یوسف، مرگ تراژیکی دارد. یوسف، ملاک محلی است که در برابر زیاده‌خواهی انگلیسی‌ها، که برای جنگ خود تدارک می‌بینند، برای فروش گندم به آنها مقاومت می‌کند به این باور که مردم خود به آن گندم نیاز بیشتری دارند. برخلاف دیگر ملاکان که راضی به این کار شدند، یوسف به فکر مردم خود است که از قحطی و بیماری می‌میرند و

در همین راه نیز با یک دسیسه کشته می‌شود. مبارزه برای استقلال را می‌توان درون‌مایه اصلی سووشون دانست. این مبارزه فقط محدود به مردان نمی‌شود؛ زری، با اینکه در ابتدا منفعل می‌نماید، به مرور و با اتفاقاتی که رخ می‌دهد به گود مبارزه با بیگانگان می‌آید. فاشیسم، فئودالیسم و زندگی دهقانی، اشغال خارجی و استعمار، ملی‌گرایی، سقوط رضا پهلوی، جامعه مردسالار و جنبش و خیزش زنان، تابوهای فرهنگی، خرافات، دین و فرهنگ عامه و فولکلور از دیگر موضوعاتی است که در این رمان مطرح می‌شود (قبادی و دیگران، ۱۹۸۸: ۱۵۹-۱۷۸؛ کافی و عامری، ۱۹۹۴: ۵-۲۴؛ پاینده، ۱۹۹۷: ۱۸-۳۶؛ وطنی و صالحی، ۱۳۹۹: ۳۸۲-۳۸۵) و این حجم از ارجاعات به فرهنگ و اتفاقات یک دوره در میان رمان‌های فارسی کم‌نظیر است. سووشون فقط یک رمان درباره یک مرد آرمان‌گرا و مبارز با غریزدگی و استعمار نیست؛ بلکه خواننده شاهد ظهور زنی کنش‌گر است که انفعال را کنار گذاشته و به مبارزه و مقاومت برمی‌خیزد (اباذری و بهیان، ۱۳۸۶: ۱۱۰-۱۱۵). دانشور به خوبی از مواردی که ذکر شده استفاده می‌کند تا روایت‌گری او انعکاس جامعه در ابعاد مختلف باشد. پاینده در این زمینه اشاره می‌کند «اگر بخواهیم سووشون را از منظر تاریخ‌گرایی سنتی بررسی کنیم، آنگاه باید بگوییم که این رمان گرچه داستانی تخیلی را روایت می‌کند، ولی همچون آینه‌ای شفاف تاریخ را در خود بازتابانده است» (۱۳۹۷: ۲۰). تمثیل از ابعاد دیگر این رمان است به گونه‌ای که خواننده می‌تواند این اثر را در قالب داستان حضرت یوسف یا داستان سیاوش نیز بخواند، یعنی هم در بستر دینی و هم در بستر تاریخی-ادبی. این نوع روایت به خواننده کمک می‌کند بستر تاریخی رمان را با گذشته و سنت نهفته در فرهنگ یکسان ببیند و زمان خود و اثر را در بافت فرهنگی و اجتماعی بررسی کند. به خاطر همه موارد بالا، سیمین دانشور را می‌توان نویسنده‌ای بوم‌گرا دانست چرا که حتی در زبان ادبی و نوشتاری خود هم به فرهنگ و بوم ایران پایبند می‌ماند. با اینکه رمان یک ژانر بیگانه است؛ اما دانشور به خوبی توانسته آن را بومی کند و با ارجاع به فرهنگ، اسطوره، تمثیل و غیره، به اثر خود رنگ استقلال دهد.

نکته‌ای که این رمان را در بحث مبارزه با استعمار و تکیه بر مقاومت بیش از پیش حائز اهمیت می‌سازد پرداختن دانشور به ریزه‌کاری‌های سیاسی نظام قدرت است که نه تنها از قدرت و نفوذ خود در کشور مقصد برای منافع خود سود می‌برد؛ بلکه از ریشه‌های فرهنگی، ادبی و هنری آن کشور نیز استفاده ابزاری می‌کند تا اهداف خود را پیش برد و افکار عمومی را جهت حضور اشغالگرانه با خود همراه سازد. اشغالگران انگلیسی با دلایلی غیر قابل قبول ایران را مورد اشغال قرار دادند و اگر نمی‌توانستند مردم مستعمره خود را در باب حضور خود توجیه سازند به اهداف خود که همان تامین مایحتاج نظامیان خود در جنگ و مقابله با نفوذ نازیسم در ایران نمی‌رسیدند. برای همین است که حضور خود را نه تنها با نفوذ در آموزش و استفاده از هنر توجیه می‌کنند؛ بلکه از اسطوره‌های ایرانی بخصوص اصل فرهنگی نهادینه در بین مردم که همانا مبارزه با ظالم است به نفع خود سود می‌برند؛ اما، دانشور به خوبی نشان می‌دهد که چگونه مردم ایران از همان اسطوره برای مقاومت استفاده می‌کنند و این همان ضعف ایدئولوژی قدرت و استعمار است. این مقاله به بحث ساختار نظام قدرت و استفاده محور مقاومت از آسیب‌پذیری نظام سلطه می‌پردازد که ریشه نظری آن در نظریه آسیب‌پذیری ایدئولوژی قدرت از آلن سینفیلد قابل مشاهده است. او بر این اصل مقاومت تاکید دارد که همیشه نظام قدرت از ضعف و آسیبی که در ساختار خود دارد که به نوعی در نظر خود نقطه عطف آن هم هست شکننده است.

۱-۱- پیشینه پژوهش

رمان سووشون سیمین دانشور از زوایای متفاوتی مورد بررسی قرار گرفته است که ظرفیت داستانی و روایی این رمان را هویدا می‌سازد. این رمان، بخاطر مضامینی که در خود گنجانده از منظر کهن‌الگویی، اسطوره‌شناسی، فرهنگ عامه، پسااستعماری، گفتمان قدرت و کاربرد زبان، تمثیل، نمادپردازی و غیره مورد توجه بوده است؛ اما با ارجاع به مطالعات قبلی درباره این رمان می‌توان مشاهده کرد که بحث استعمار و نظام قدرت بیشترین مورد مطالعاتی را در بر گرفته است. علیجانی و دیگران (۱۳۹۳: ۱۹۳) در مقاله «تحلیل اسطوره‌ای رمان سووشون با نگاه به تاثیر کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲» این رمان را بازتابی از جامعه بعد

این واقعه تراژیک می‌داند که کالبد اسطوره‌ای-نمادین آن تحت تاثیر خفقان و شرایط سیاسی بعد از کودتا است. نویسندگان به خوبی به این نکته می‌پردازند که اسطوره می‌تواند دستاویزی برای هنرمندان و نویسندگان در مقابل نیروهای سرکوبگر باشد؛ اما این نکته که استعمار و نظام قدرت هم می‌تواند از همان اسطوره‌های فرهنگی یک کشور برای منافع خود سود برد مورد غفلت قرار گرفته است. رضایی و ظاهری عبدوند (۱۳۹۴: ۲۲۹) در مقاله «بازتاب استعمار در رمان‌های سیمین دانشور» به بررسی مولفه‌های استعمارسازی یک ملت به وسیله زبان و هنر و فرهنگ می‌پردازد. نویسندگان عامل جهل را دلیل اصلی مستعمره‌شدن می‌دانند و طریقه مبارزه را پایبندی به اصول ریشه‌دار فرهنگی همان ملت می‌دانند؛ اما این مقاله به بررسی ساختار هویدای استعمار می‌پردازد و مجال بررسی ساختارهای پنهان استعماری را ندارد. بافت تاریخی سووشون هم در مقاله‌های جمالی و جوانمرد (۱۳۸۸: ۵۹)، بزرگ بیگلرلی و دیگران (۱۳۹۵: ۱۱۰) و راد و دیگران (۱۳۹۷: ۲) مورد نقد و بررسی قرار گرفته است که بیشتر به بازتاب و بازنمود تاثیر این اتفاق جهانی بر این رمان می‌پردازند. با اینکه جنگ جهانی رخدادی بین‌المللی است و هر کشوری را کمابیش به نوعی درگیر خود کرده بود، کمتر کسی به آن به عنوان شرایطی برای برخی کشورهای استعمارگر جهت ایجاد شرایط استثنائی در چارچوب استعمار و استفاده برای منافع استعماری نگاه کرده است. سبزیان‌پور و دیگران (۱۳۹۵: ۲۵۷) نیز در مقاله خود به روش‌های استعماری در رمان سووشون به صورت تطبیقی با رمانی دیگر پرداخته‌اند که اصلی‌ترین این روش‌ها تفرقه‌افکنی است. پاینده در مقاله «خوانش متن به شیوه تاریخ‌گرایان نوین (تحلیل گفتمان‌های سووشون)» (۱۳۹۷: ۱۱) گفتمان‌های موثر در شکل‌گیری رمان را مورد توجه قرار می‌دهد و مستندات تاریخی-واقعی را به زمان نوشتار رمان ارتباط می‌دهد، اما از توضیح و توجیه ساختار نظام قدرت ناتوان است؛ مخصوصاً اینکه چگونه می‌توان از خلأهای موجود در ایدئولوژی قدرت به نفع مقاومت و پایداری سود برد. مقاله حاضر سعی کرده با در نظر گرفتن تمام وجوه پرداخت‌شده در مقاله‌های پیشین، جدا از بررسی شرایط خاصی که وقایع رمان در آن رخ می‌دهد که دستاویزی برای استعمار است،

تحلیلی از شرایط نظام قدرت و همچنین شیوه مبارزه با آن را نه تنها در آن زمان بلکه برای زمان حاضر نیز روشن سازد.

۱-۲-۲- مبانی پژوهش

۱-۲-۱- ماتریالیسم فرهنگی

بحث استعمار و ساختار قدرت و مقاومت* را می‌توان محور اصلی رمان سووشون دانست. گفتمان استعمار و استثمار به نحوهای مختلف تلاش می‌کند ساختار اجتماعی و فرهنگی یک جامعه را تغییر دهد و تمایل دارد آن را به شیوه‌ای بازتعریف کند که هم‌سو با مقاصد خود باشد. در همین راستا، فرهنگ، خانواده، زبان، هنر و حتی تاریخ یک ملت ممکن است دستخوش چنین تغییراتی شود (رضایی و ظاهری‌عبدوند، ۱۳۹۴: ۲۳۵-۲۴۵). این روند بدین معنا نیست که همیشه یک سری ساختار باب میل استعمارگران جایگزین ساختارهای بومی یک کشور یا قوم می‌شود؛ گاهی با تحریف و شبیه‌سازی همان ساختارهای بومی در منطق استعماری اتفاق می‌افتد که بسیار پنهان‌تر از جایگزینی به صورت آشکار است. برای همین، هویدا کردن امکانات پنهان استعمار که با توسل به ساختارهای بومی هنر و ادبیات و اسطوره بدست می‌آید و بر ضمیر ناخودآگاه فرهنگی یک ملت اثر می‌گذارد مهم‌تر از بحث روی استفاده مستقیم استعمار از زور و قدرت است؛ چرا که در دومی تقریباً همه چیز عیان است (صالح‌بک و دیگران، ۱۳۹۸: ۸۱). برای همین، این مطالعه برای روش‌شناسی از رویکرد ماتریالیسم فرهنگی[†] سود می‌برد که شاید بهتر از نحله انتقادی به بحث ساختار پنهان قدرت می‌پردازد و همچنین روش‌های مقاومت در برابر قدرت را دستاویز نقد خود قرار می‌دهد.

ماتریالیسم فرهنگی نوعی نقد تاریخ‌گرایانه است که براساس آنچه دولیمور و سینفیلد در کتاب شکسپیر سیاسی ادعا می‌کنند «باور ما این است که بافت تاریخی، روش نظری، تعهد سیاسی و بررسی متن چالشی‌ترین نقد را در اختیار می‌گذارد» (۱۹۹۴: مقدمه) اما تاریخ را

* Resistance

† Cultural Materialism

همانطور که نوشته شده، قبول ندارد و آن را در چارچوبی سیاسی بررسی می‌کند؛ در واقع، این رویکرد، تاریخ را دستکاری شده به وسیله ساختار قدرت می‌داند. پس، ماتریالیسم فرهنگی «خود را به تغییر نظم اجتماعی که از مردم در زمینه نژاد، جنسیت و طبقه اجتماعی سوءاستفاده می‌کند، متعهد می‌داند» (همان: مقدمه). متن ادبی را هم جزئی از این ماتریالیسم می‌داند که همان گفتمان‌های قدرت شکل داده است که می‌توان نتیجه گرفت یک اثر ادبی به عنوان تولید فرهنگی فقط نتیجه نبوغ یک نویسنده نیست و در بستر تاریخ سیاسی آن دوره نگاشته شده است. پس، نگاه ایده‌ال‌گرایانه به اثر ادبی در بردارنده حقایق جهانی و همیشگی نیز زیر سوال می‌رود؛ چرا که حقایق موجود در این تولیدات فرهنگی می‌تواند دستکاری شده باشد؛ بنابراین، ماتریالیسم فرهنگی به دنبال ساختارهای رایج و غالب در یک دوره و عصر نیست؛ بلکه «ساختارهای حس و حال»^{*} را مورد توجه قرار می‌دهد که ریموند ویلیامز[†] معرفی کرده است. این نوع ساختارها در تضاد با ارزش‌ها و باورهای نظام‌مند است که پشت سر آنها ایدئولوژی غالب قرار گرفته است (Barry, ۲۰۰۹: ۱۷۷). برخلاف تاریخ‌گرایی نوین، ماتریالیسم فرهنگی به تغییر و مقاومت در برابر ساختار قدرت باور دارد و فضای ادبیات را هم یکی از بسترهای مهم در این راستا می‌داند. از تفاوت‌های دیگر بین این دو نحله نقد نیز این است که ماتریالیسم فرهنگی، ساختارهای قدرت و مقاومتی که در تولیدات فرهنگی کشف می‌کند را به زمان معاصر مرتبط می‌کند؛ بدین معنی که همچون تاریخ‌گرایی نوین این ساختارها را صرفاً متعلق به دوره بررسی شده نمی‌داند. اگر تاریخ‌گرایی نوین به بحث تاریخ در دوره‌های مختلف صرفاً به خاطر علاقه آکادمیک می‌پردازد و آن را به حال خیلی ارتباط نمی‌دهد، ماتریالیسم فرهنگی به بحث قدرت و سیاست در حال می‌پردازد با گوشه‌چشمی به گذشته که چگونه این نوع سیاست شکل گرفته است. همچنین، تاریخ‌گرایی نوین علاقه‌مند است نحوه شکل‌گیری قدرت را

* Structures of Feeling

† Raymond Williams

بررسی کند؛ اما ماتریالیسم فرهنگی بیشتر به تضادهای ایدئولوژیک و روش مقابله با قدرت می‌پردازد (Parvini, 2018: 243).

ماتریالیسم فرهنگی رویکرد سیاسی خود را در تفسیر متن بر روی خرده‌فرهنگ‌های* معارض و مخالف متمرکز می‌کند (Brannigan, 1998: 99) که تحت تاثیر آرای متفکران خاصی بوده است. مفهوم هژمونی[†] گرمشی[‡] در بحث قدرت و مقاومت بسیار حائز اهمیت است. هژمونی ساختاری از قدرت است که به نوعی در جامعه و فرهنگ غالب است؛ اما هژمونی همیشه خود را در تقابل با گروه‌های تابع یا پایین‌تر می‌بیند و برای اینکه غالب بودن خود را حفظ کند باید نظرات، باورها و اصول این گروه‌ها را نیز در نظر بگیرد. گروه‌بندی فرهنگ به غالب، حاشیه‌ای و برآینده[§] که بوسیله ویلیامز معرفی شده نیز بر ماتریالیسم فرهنگی تاثیرگذار بوده است. فرهنگ غالب همان فرهنگی است که بیشترین نفوذ و قدرت را در جامعه دارد، فرهنگ حاشیه‌ای فرهنگی است که زمانی اهمیت داشته اما به مرور به حاشیه رفته و طیف کوچکی از جامعه دنباله‌رو آن هستند، و فرهنگ برآینده فرهنگی است که در کنار فرهنگ غالب در حال تکوین و رشد است؛ همچنین می‌توان به مفهوم استیضاح ایدئولوژیک** آلتوسر^{††} اشاره داشت که به باور او، افراد جامعه اغلب به این توهم دامن می‌زنند که با قبول نقش‌های اجتماعی و فرهنگی به دنبال منافع، آمال و اهداف شخصی و فردی هستند؛ در حالیکه گفتمان قدرت موارد بالا را به نفع خود مصادره کرده و درواقع افراد جامعه در حال پیگیری منافع و اهداف ایدئولوژی غالب می‌باشند (Parvini, 2018: 244). خلاصه موارد بالا این است که اولاً ماتریالیسم فرهنگی، افراد را حاصل ساختارهای قدرت می‌داند؛ البته ساختارهایی که ایدئولوژی غالب دستکاری کرده به نفع خود، اما در این میان در ساختارهای همان ایدئولوژی همیشه نواقص و تضادهایی

* Subcultures

† Hegemony

‡ Gramsci

§ Dominant, Residual, Emergent

** Ideological Interpellation

†† Althusser

وجود دارد که افراد از طریق همان‌ها می‌توانند در ساختارها تغییراتی را حاصل کنند. بحث قدرت در میان گروه‌های مختلف جامعه مخصوصاً خرده‌فرهنگ‌ها دست به دست می‌شود و نمی‌توان فرهنگ را چیزی یکدست دید. در واقع، مقاومت اجتماعی نه تنها ممکن بلکه اجتناب‌ناپذیر است؛ چرا که همه گروه‌های اجتماعی و فرهنگی برای اصول و ارزش‌های خود در تلاش هستند. نهایتاً، نوع مخالفت* که از طرف خرده‌فرهنگ‌ها انجام می‌شود بیشتر از مخالفت‌های دیگر تاثیرگذار است؛ چرا که ایدئولوژی غالب در آن گروه‌ها کمترین نفوذ را دارد.

۱-۲-۲-آلن سینفیلد و نظریه آسیب‌پذیری

در ارتباط با ساختار قدرت و وجود تضاد و شکاف و نقص در ساختارهای قدرت می‌توان به نمونه بارزی در آرا آلن سینفیلد[†] پرداخت مخصوصاً در نظریه او به نام «آسیب‌پذیری». قصه‌گویی به باور سینفیلد اهمیت زیادی در نمایشنامه *اتللو*[‡] اثر شکسپیر دارد «همه شخصیت‌ها در *اتللو* قصه‌ای برای گفتن دارند تا دیگران را مجاب کنند؛ حتی بیشتر از خود» (۱۹۹۲: ۲۹). در ابتدای نمایشنامه، یاگو و رودریگو داستانی در مورد دزدمونا می‌سازند که در دستان یک سیاه (اتللو) اسیر است و برابانتیو، پدر دزدمونا، همین داستان را باور دارد و در سنا تکرار می‌کند. این داستان، برای برابانتیو و همچنین سنا قابل قبول است و اصلاً جامعه آن دوره، سیاهان را فرودست و کم‌مایه در مقایسه با سفیدها می‌دانست. اتللو هم در دفاع از خود از داستان رشادت‌های خود در جنگ و برای دفاع از ونیز می‌گوید. این داستان هم برای سنا قابل قبول است؛ چرا که به افرادی مانند اتللو برای دفاع از کیان خود نیاز دارند. داستان جنگاوری اتللو بیشتر از همه برای دزدمونا باورپذیر دارد تا جایی که او عاشق اتللو می‌شود و با او ازدواج می‌کند، کاری که برای مردم آن دوره قابل قبول نیست و ازدواج افراد اصیل ونیز با سیاهان اصلاً جایز نمی‌نماید. کل نمایشنامه *اتللو* را می‌توان برهم کنش قصه‌هایی دانست که شخصیت‌ها از خود می‌سازند و می‌گویند و در

* Dissidence

† Alan Sinfield

‡ Othello

این میان هم هر کس داستان باورپذیرتری نقل کند مقبول‌تر است؛ پس قصه‌گویی و باورپذیری* ارتباط مستقیمی دارند و در نهایت این داستان یاگو در نمایشنامه است که باعث می‌شود این تراژدی شکل بگیرد. داستانی که یاگو می‌سازد از همه باورپذیرتر است: دزدمونا از لحاظ اجتماعی از اتللو بالاتر است و دزدمونایی که برخلاف فرمان پدرش با اتللو ازدواج می‌کند پس می‌تواند از شوهرش هم اطاعت نکند و به او خیانت کند و چون اتللو یک سیاه است و سیاهان اغلب تحت تاثیر عواطف و احساسات خود هستند تا منطق، در نتیجه اتللو با تردید و شک به دزدمونا او را خفه می‌کند. همه حتی خود اتللو هم داستان یاگو را باور می‌کند و نقش خود را در این قصه بازی می‌کند. اتللو از فردی که اصول و قواعد جامعه سفید و نیز را قبول کرده افول می‌کند به سیاهی که در آن جامعه در حاشیه است و منفور و بیگانه: جایگاهی که در اصل به آن تعلق دارد. تقریباً محال است که یک فرد داستانی که همه درباره او باور دارند را خود قبول نکند و در نهایت از آن تبعیت نکند (همان: ۳۱). داستانی که یاگو سر هم می‌کند جواب می‌دهد نه بخاطر اینکه قصه‌گوی بهتری است؛ بلکه چون داستان او به عقل سلیم و منطق عمومی نزدیک‌تر است، یعنی داستان او شناخته‌شده‌تر و آشنا‌تر است.

به باور سینفیلد، جوامع با ایدئولوژی‌ها پیش می‌روند: جامعه به اجبار باید ایدئولوژی تولید کند. ایدئولوژی، دانش تولید می‌کند و این دانش را با داستان‌های باورپذیر منطبق با زندگی و تجارب انسان‌ها در اختیار افراد قرار می‌دهد و بدین طریق ایدئولوژی در جامعه بسط پیدا می‌کند (همان: ۳۲). در واقع، جنگ قدرت، جنگ روایت‌هاست و هر کس و هر گروهی قصه‌های باورپذیرتری داشته باشد در جامعه قدرت بیشتری بدست می‌آورد. پس، ایدئولوژی در هر ساختار جامعه‌ای در حال شکل‌گیری است و داستان بعضی ایدئولوژی‌ها حتی گاهی دچار چالش نمی‌شود و اصولاً حتی سخت است که به آن باور نداشت. حال سوال این است چطور می‌توان یک ایدئولوژی را که هم تولیدات فرهنگی را در اختیار دارد و هم داستان‌های لازم را برای پیشبرد اهداف خود در آن تولیدات فرهنگی دارد زیر

* Plausibility

سوال برد و به چالش کشید. سینفیلد بر این عقیده است که اگر حتی نتوان در برابر یک ایدئولوژی مقاومت کرد، می توان با آن مخالفت کرد، که دومی را بهتر از اولی می داند. سینفیلد باور دارد که «مخالفت به طور عام از ویژگی های اصیل انسانی نشأت نمی گیرد؛ بلکه از تضاد و مشکلی که یک نظم اجتماعی از خود تولید می کند و تلاش می کند آن را ادامه دهد بوجود می آید» (همان: ۴۱). ایدئولوژی و قدرت غالب همیشه در تلاش است که باورپذیری خود را در برابر گسست ها و مخالفت ها در حد اعلی حفظ کند تا اینکه همیشه ساختار قدرت دست آن باشد؛ اما در همین تلاش هاست که تضادهایی در درون ساختار و نظم او شکل می گیرد که آن را در نقطه ضعف قرار می دهد، یعنی در تضادهای موجود در نظم ایدئولوژی می توان مخالفت های باورپذیری را بر علیه ایدئولوژی شکل داد. سینفیلد در این زمینه مثال جالبی از نمایشنامه *اتللو* می زند. در ساختار و نظم اجتماعی ونیز، سیاهان و زنان نسبت به مردان سفیدپوست فرودست به حساب می آیند. اتللو توانسته با جنگاوری و دفاع از ونیز در برابر ترک ها خود را در نظم اجتماعی بالا ببرد؛ اما همچنان تهدید فرودستی را حس می کند. زنان نیز باید از مردان تبعیت کنند در ابتدا و در خانواده از پدر و بعد از شوهر. دزدمونا وقتی با اتللو که یک سیاه است ازدواج می کند؛ به گونه ای با ایدئولوژی غالب به مخالفت برمی خیزد. از یک طرف برخلاف خواسته پدرش با اتللو ازدواج می کند که این مخالفت با نظام مردسالار آن جامعه است. از طرف دیگر هم اتللو یک سیاه است اما یک مرد و اتللو هرگز نمی تواند در برابر دزدمونا که یک سفید است احساس برتری داشته باشد. در واقع، دزدمونا با انتخاب خود برای ازدواج، که حتی خود ایدئولوژی هم نمی تواند با آن مخالفت کند؛ چرا که خودش آن نظم را چیده، نظم اجتماعی را که براساس نژاد و جنسیت است؛ زیر سوال می برد و به چالش می کشد. پس، منظور از مخالفت بر هم زدن کل ایدئولوژی نیست؛ بلکه به چالش کشیدن آن است، بدین معنی که از نظم موجود در ساختار آن به چالش بی نظمی موجود در آن می توان رسید که کل ایدئولوژی را با پاسخی بی جواب در برابر منطق خود روبرو می کند.

۲- بحث و بررسی

۲-۱- چالش اشغال ایران

اشغال یک کشور به هر بهانه‌ای در میان هر جامعه و فرهنگی غیرقابل قبول است؛ اما در طول جنگ جهانی دوم، ایران بوسیله انگلیسی‌ها از جنوب و شوروی از شمال اشغال می‌شود به این بهانه که این اقدام جهت جلوگیری از پیشروی‌های رایش سوم و نازیسم انجام پذیرفته است. دو کشور بریتانیا و شوروی در جنگ با هیتلر هستند و حال کشور ثالث یعنی ایران که اعلام بی‌طرفی کرده اشغال می‌شود: یعنی این دو کشور برای جلوگیری از اشغال خود، کشور ثالثی را اشغال می‌کنند. تناقضی که در این بین وجود دارد این است که متحدینی که با آلمان نازی می‌جنگند، در واقع برای آزادی و استقلال خود مبارزه می‌کنند با اشغال یک کشور دیگر که دقیقاً آزادی و استقلال آن به هر بهانه‌ای گرفته می‌شود، ناسازگار می‌نماید. مک‌ماهون، که قرار است یوسف را راضی کند با اشغالگران همکاری کند به این موضوع اشاره می‌کند. او شرایط کنونی ایران را به کشور خود یعنی ایرلند تشبیه می‌کند که هر دو به اشغال انگلیس درآمده‌اند. او ادامه می‌دهد که آزادی و استقلال درختانی هستند که باید در هر خاکی رشد کنند و اضافه می‌کند «بله یوسف، تو درست گفتی، اگر استقلال برای من خوب است برای تو هم خوب است» (دانشور، ۱۴۰۱: ۱۴). آنچه مسلم است این است که این اشغال به نوعی یک وضعیت استثنائی* در نظر گرفته شده است؛ این وضعیت به تفسیر جورجیو آگامبن[†]، فیلسوف سیاسی ایتالیایی، یعنی اینکه می‌توان برای منفعت همگانی و جهانی تصمیمی اتخاذ شود که فراتر از قانون و ارزش‌ها باشد برای عبور از لحظه‌ای بحرانی. چنین وضعیتی که اغلب در زمان جنگ و کودتا اتفاق می‌افتد پاسخ طبیعی برخی کشورها و دولت‌ها و قدرت‌ها به شرایطی است که نظم عمومی از دست رفته یا در خطر است و از چیزی که غیرقانونی و غیرقابل قبول است استفاده می‌شود که این نظم حفظ شود. اما آگامبن چنین پارادایمی را «آستانه نامشخص بین دموکراسی و سلطه استبدادی» (۲۰۰۵: ۳) می‌داند؛ چرا که شرایط بحرانی و اورژانسی

* State of Exception

† Giorgio Agamben

توجهی برای نظام قدرت به دست می‌دهد تا فراتر از حتی قانونی اقدام کند که خود وضع کرده است به این بهانه که می‌خواهد قانون و نظم را از خطری احتمالی حفظ کند. اما چیزی که در این شرایط اتفاق می‌افتد صرفاً خشونت موجود در اجرای قانون است؛ همانطور که آگامبن اشاره می‌کند «وضعیت استثنائی یک فضای غیرمعمول است که در آن صرفاً فشار قانون وجود دارد بدون خود قانون» (۲۰۰۵: ۳۹)، بدین معنی که از فشار و خشونت موجود در اجرای یک قانون برای امری غیرقانونی استفاده می‌شود. این موضوع در گفت‌وگوی بین یوسف و ملک‌سهراب و ملک‌رستم نیز مشهود است و آشکار می‌شود که دفاع از جهان در برابر دیکتاتوری به نام هیتلر صرفاً بهانه‌ای برای اشغال ایران است. یوسف به آنها خرده می‌گیرد که تمایل شما به هیتلر به اجنبی‌ها بهانه داده است «شما بودید که هیتلر را امام زمان کردید. در حالی که این کلک‌ها در اینجا نمی‌گیرد و لاس‌زدن شما، بهانه به دست اینها داد که اینجا بیایند» (دانشور، ۱۴۰۱: ۵۱). اما دلیل اصلی اشغال ایران را ملک‌سهراب مطرح می‌کند که «آنها مجبورند برای حفظ نفت و راه خلیج اینجاها باشند. ما هم نبودیم می‌آمدند» (همان: ۵۱). اما یوسف حضور و اشغال آنها در ایران را به دلیل و بهانه‌ای نادرست و غیرقانونی می‌داند چرا که جنگ آنها را مربوط به قاره خودشان می‌داند «به ما چه مربوط؟ هیتلر از قاره خودشان است. خودشان پروارشان کردند. بگذارید خودشان هم تقاص پس بدهند» (همان: ۵۲). با این مباحث، این گونه دیده می‌شود که اشغالگران هیچ بهانه‌ای برای حضور در ایران ندارند و این اشغال، صرفاً برای تأمین منافع خودشان است تا چیزی به اسم نظم و صلح جهانی. پس، بزرگترین چالش اشغالگران در آن زمان این است که حضور و اشغال و خرید گندم و گوشت و مایحتاج جنگ را در ایران توجیه کنند. به نظر می‌رسد اشغالگران طرح زیرکانه‌ای در این زمینه می‌چینند: توجیه حضور خود بر طبق فرهنگ و اسطوره‌های ایرانی.

۲-۲- قصه گویی، باورپذیری، مهار و نفوذ در رمان سووشون

پس، باید اشغالگران داستان و قصه باورپذیری برای حضور و اشغال خود ارائه دهند، قصه‌ای که به عقل سلیم نزدیک باشد و برای مردم یک کشور باورپذیر باشد (ممکن است

قصه‌ای برای مردمی در یک منطقه باورپذیر باشد؛ اما برای عده‌ای دیگر در منطقه‌ای دیگر نباشد). سینفیلد باور دارد که صاحبان قدرت «قوی‌ترین نویسندگان هستند؛ به بهترین حالت ارائه می‌شود تا داستان خود را اجرایی کند» (۱۹۹۴: ۳۱). قصه اشغالگران در نمایشی که کاپیتان زینگر ترتیب داده قابل مشاهده است. در نمایش، هیتلر را می‌توان در هیئت مترسک با سر یک مار دید. در خوانش نمایش آنطور که مسیحیان می‌بینند هیتلر در واقع همان شیطان است که برای رستگاری باید از آن دوری کرد و آن را شکست داد والا آن قصه فریفتن و دسیسه شیطان، انسان را دچار هبوط خواهد کرد. ارتباط این نمایش با حضور اشغالگران کاملاً روشن است، مخصوصاً درباره خانم حکیم:

آخر خانم حکیم نه تنها ماما بود، جراح هم بود و دست به کارش هم بسیار خوب بود. علاوه بر اینها به قول خودش «بشارت هم می‌داد و هدایت هم می‌کرد.» هر شب زائوها و کاردی‌شده‌ها و کس و کارشان را بخط می‌کرد و برایشان فیلم می‌داد. البته فیلم صامت. چوب درازی دست می‌گرفت و اشاره به آدمهای فیلم می‌کرد و به فارسی کج و کوله‌اش توضیح می‌داد که: «این عیسای مسیح می‌باشد... این مریم مجدلیه می‌باشد... این بهودای اسکریوطی می‌باشد...» بعد هم با همان فارسی موعظه می‌کرد و مخصوصاً از شیطان و آتش جهنم حرف می‌زد. زری همه جورش را دیده بود اما این جورش را ندیده بود: «واقعا چرا یک ماما و جراح بشارت‌دهنده از چنین جایی سردرپارود؟ لابد آن شیطان با شیطانی که فرزندان جنگنده می‌خواستند به جهنم بفرستند سر و سری دارد!» (دانشور ۱۴۰۱: ۳۷)

خواننده می‌تواند متوجه شود که دلیل حضور خانم حکیم و دیگر افراد بریتانیایی در ادامه همان ماموریت فرستاده‌های مسیحی به نقاط مختلف جهان در قرون پیش برای هدایت و بشارت و تغییر مذهب آنها به مسیحیت بوده است، که در ادامه، دستاویزی سیاسی شد برای استثمار همان ملت‌ها و کشورها. حتی در مورد زینگر، هم می‌توان همین ادعا را گفت که تا

قبل از اشغال ایران خود را شخصی نشان داده بود که هدفش کمک به ایران با افزایش فن و توسعه است، تا جایی که همه مخصوصاً زنان، او را تکنسین و فروشنده چرخ خیاطی می‌شناسند. بعد از اشغال، چهره واقعی او به عنوان مامور کشور انگلیسی نمایان می‌شود (رئیس سرحدی، ۱۳۹۷: ۶۱). در رمان مبرهن است که دلیل حضور اشغالگران مبارزه با شیطانی بزرگ است اما این مردم ایران است که باید تاوان بدهند و از قحطی و گرسنگی بمیرند تا مایحتاج نظامیان در جنگ تامین شود. سه نکته اساسی درباره این بخش از رمان وجود دارد. یکی اینکه دلیل و نیت اصلی اشغال ایران زیر لایه‌ای از هدفی بزرگتر و غایی تر پنهان شده است. دوم اینکه برای باوراندن مردم از ابزاری آموزشی به نام نمایش و فیلم استفاده می‌شود، ابزارهایی که باعث می‌شود مردم بیشتر تحت تاثیر قرار بگیرند؛ چرا که این ابزارها آورندگان آن را بیشتر به تمدن و تکنولوژی پیوند می‌دهد. در باب این نکته، می‌توان به مقاله «گلوله‌های نامرئی»^{*} استفان گرینبلت[†] اشاره داشت که او در این مقاله این ابزارها را راهی برای توجیه اشغالگران می‌داند. گرینبلت مفهوم مهار و نفوذ[‡] را در این مقاله مطرح کرد: استفاده ابزاری از اصولی در فرهنگ و تفکر جامعه بومی به نفع نفوذ استعمار در قالب فرهنگ آن جامعه و قبولاندن خود به مردم برای حضور در آنجا. والتر رالی مسوولیت داشت که مردم بومی آمریکا را متمدن کند اما این کار بدون مسیحی کردن آنها امکان نداشت. والتر رالی از ظرفیت دینی که در بین مردم بومی موجود بود استفاده ابزاری می‌کند و مسیحیت را در بین آنها نفوذ می‌دهد البته با ابزار تکنولوژی بدون اینکه به این مردم بگوید این ابزار در واقع الهی نیستند، مردم بومی با الهی دانستن این ابزار، حضور انگلیسی‌ها را خدایی دانستند و قبول کردند (۱۹۸۸: ۲۲-۲۸). او در این مقاله اشاره می‌کند که استعمارگران، مسیحیت را بوسیله ابزارهای تمدن و تکنولوژی مانند قطب‌نما، ساعت، تفنگ و کتاب غیره به مردم بومی آمریکا تحمیل می‌کنند؛ چرا که بومی‌ها آنها را جز ابزارهای خداگونه می‌بینند. در واقع، انگلیسی‌ها از طریق این ابزارها به باورهای دینی

* "Invisible Bullets"

† Stephen Greenblatt

‡ Subversion and Containment

مردم بومی نفوذ می‌کنند و مسیحیت را برای حضور خود در بین بومی‌ها توجیه می‌کنند. نمایش و فیلم را هم در رمان سووشون می‌توان از آن جنس ابزار دانست. نکته سوم این است که اشغالگران با این نمایش قصد دارند جنگ جهانی را مسیحی کرده و در قالب داستان انسان و شیطان مطرح کنند. داستان حاکم ظالم و شیطانی و مردم مظلومی که از طرف این حاکم تحت فشار هستند برای مردم ایران باورپذیر است و اشغالگران قصه مناسبی را برای اهداف خود برای باوراندن مردم نسبت به حضور خود انتخاب کرده‌اند، چرا که عقل سلیم و تاریخ و فرهنگ و ادبیات ایران با داستان مشابهی گره خورده و آن داستان ضحاک ماردوش است. درواقع، مردم ایران چون داستان ضحاک ماردوش و مقاومت و قیام مردم بوسيله كاوه آهنگر و فریدون را در پس ذهن خود دارند با داستان مشابه یعنی هیتلری که سر مار دارد و ظالم است همراهی خواهند کرد و بیشتر از اینکه مقاومت و قیام خود را علیه اشغالگران بدانند با قیام علیه هیتلر همراهی می‌کنند. بدین وسیله، از یک اسطوره و داستان فرهنگی ایرانی برای باوراندن مردم نسبت به اشغال ایران استفاده ابزاری می‌شود.

آنچه در سووشون اتفاق می‌افتد درواقع جنگ روایت‌ها و قصه‌هاست تا بخش قابل توجهی از رمان، روایت و قصه اشغالگران به نظر می‌آید جواب داده است و مردم آن را باور کرده‌اند، حالا بعضی از روی سادگی و بعضی از روی طمع و منفعت. برای همین، در طول رمان، خیلی از شخصیت‌ها بدنبال این هستند که یوسف را راضی کنند با طرح انگلیسی‌ها موافقت کند. در ابتدا، به مک‌ماهون ماموریت داده‌اند که یوسف را با فروش محصولاتش را ترغیب کند که یوسف مخالفت می‌کند و مک‌ماهون هم کار او را تایید می‌کند چرا که خودش به عنوان یک ایرلندی تجربه مشابهی داشته است. بعد، «کلنل و زینگر هر دو با هم و گاه تک‌تک، بعضی از مردها را به ته باغ می‌بردند و بعد از چند دقیقه برمی‌گشتند و یگراست به سراغ بار می‌رفتند و به سلامتی جام می‌زدند» (دانشور، ۱۴۰۱: ۱۲). به نظر می‌رسد این روندی بود که در مهمانی انگلیسی‌ها برای همراه کردن ملاک انجام می‌دادند و همین روند برای یوسف هم در پیش گرفته شد. اما وقتی آنها با یوسف از ته باغ برگشتند

سرجنت زینگر به کلنل اشاره می‌کند که ماموریتش در مورد یوسف شکست خورده است. برادر یوسف، ابوالقاسم‌خان، هم به بقیه ملحق می‌شود و از یوسف می‌خواهد که انبارهای خود را برای انگلیسی‌ها خالی کند به این دلیل که «آخر آنها هم باید قشون به این بزرگی را نان بدهند» که نشان می‌دهد او بیشتر از هر کسی با قصه انگلیسی‌ها همراه شده است. اما یوسف در جواب او می‌گوید که «همه‌تان را در یک چشم‌به‌هم‌زدن کردند دلال و پادو و دیلماج خودشان» (همان: ۱۶). وقتی فشار اطرافیان پاسخگو نیست، حکومتی‌ها و کسانی که به نوعی قدرت در دست دارند به انواع مختلف به یوسف فشار می‌آورند که بحث زمردهای زری برای دختر حاکم و اسب خسرو برای دختر مریض حاکم در این مقال است. بیشتر از همه این زری است که نگران خانواده خود است و از روی ترس و اینکه اتفاقی برای یوسف بیافتد سعی می‌کند یوسف را آرام نگه دارد و با جریان آب همراه سازد.

۲-۳- ارتباط دیوانه و قهرمان با وضعیت استثنائی

قصه‌گویی و باورپذیری وقتی در سووشون اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که خواننده متوجه باشد که اگر داستان کسی مورد اقبال جامعه و فرهنگ نباشد چه بر سر آنها می‌آید. در این زمینه می‌توان به مجنون یا دیوانه و همچنین قهرمان در جامعه پرداخت که دانشور به خوبی هر دو را در رمان خود نشان داده است. زری مکرراً به دارالمجانین سر می‌زند جهت ادای نذر و کمک به مجانین. دارالمجانین به وضوح جای کسانی است که فرهنگ و اجتماع گفتمان آنها را نمی‌فهمد یا قبول ندارد و به همین دلیل دیوانه‌ها جایی جدا از جامعه نگهداری می‌شوند. فلمن، نویسنده کتاب *نوشتار و جنون*، اشاره می‌کند که «جنون معمولاً در جایگاه برون‌داری [محرومیت، حذف، اخراج، یا استثناء] است و بیرون از فرهنگ» (۲۰۰۳: ۱۳). به طور کلی می‌توان ادعا کرد که جنون خارج از قانون و زبان و اجتماع است. دلیل این اتفاق هم این است که چیزی که به عنوان جنون تلقی می‌شود در واقع چیزی است که زبان و فرهنگ و جامعه آن را نمی‌تواند به عنوان منطبق قبول کند؛ به بیانی، جنون داستانی است که جامعه آن را قبول ندارد و باورپذیر نمی‌داند؛ پس، کسی که

داستانش مورد قبول جامعه نباشد از اجتماع طرد می‌شود. مثال‌های فراوانی را می‌توان در سووشون در این باب پیدا کرد. یکی از افراد دارالمجانین خود را فرمانروای عالم می‌داند، علی ادعا دارد که «گولم زدند، در گوشم گفتند طیاره حاضر است، بفرمایید سوار شوید و بروید فرنگستان پیش آقادی» (دانشور ۱۴۰۱: ۱۰۱)، همین علی زبانی اختراع کرده است که ظاهراً فقط خودش می‌فهمید این زبان را، زنی در دارالمجانین بود که «گاه ادعا می‌کرد زن خداست و گاه می‌گفت خود خداست» (همان: ۱۰۲) و یا اینکه خانم فتوحی همیشه منتظر بود کس و کارش بیایند و او را ببرند به باغ صد بیست و چهار هزار متری. پس، می‌توان به این نتیجه رسید که قصه‌گویی و باورپذیر بودن قصه چقدر می‌تواند در اجتماع مهم باشد.

از طرف دیگر، جالب است که در وضعیت استثنائی، قهرمان تقبیح می‌شود و نقشی که به طور سنتی بر عهده می‌گیرد دیگر مورد استقبال قرار نمی‌گیرد. قهرمانان کسانی هستند که نظم و قاعده را به شرایط بحرانی و آشوب برمی‌گردانند، پس چرا در وضعیت استثنائی که به نوعی شرایط بحرانی است قهرمانان کم اهمیت جلوه داده می‌شوند یا گاهی حذف می‌شوند. یوسف به مک‌ماهون می‌گوید «مردم این شهر شاعر متولد می‌شوند اما شماها شعرشان را کشته‌اید. گفتم پهلوان‌هایشان را اخته کرده‌اید. حتی امکان مبارزه هم باقی نگذاشته‌اید که لااقل حماسه‌ای بگویند و رجزی بخوانند ... گفتم سرزمینی ساخته‌اید خالی از قهرمان» (دانشور، ۱۴۰۱: ۱۸). در ادامه اشاره می‌کند که این کشور را تبدیل کرده‌اند به مردستان که به بیان خودش در رمان، جایی است که مردان از زنان بدکاره کام می‌گیرند که بی‌شبهت نیست به شرایط کلی کشور در آن زمان، یعنی ایران دست‌مال و مورد سواستفاده دست‌های اجنبی. پس، کسی که بخواهد قهرمان باشد، مثل یوسف، و در برابر قدرت در این شرایط بایستد به عنوان مشکل در نظر گرفته می‌شود، چرا که در همین بی‌نظمی و بی‌قانونی است که وضعیت استثنائی تعریف شده و اگر کسی بخواهد آن را هویدا سازد یا باید به گونه‌ای مطیع گردد یا باید حذف شود. اما، قهرمان و داستان قهرمان را نمی‌توان به این سادگی حذف کرد یا نادیده گرفت؛ چرا که برخلاف آدم‌های عادی،

قهرمان در بین مردم جایگاه دارد. پس، نظام قدرت برای اینکه بتواند این قهرمان را حذف کند او را از قانون خارج می‌کند، بدین معنی که دیگر قانون از او حمایت نمی‌کند. نتیجه این می‌شود که حتی اگر چنین شخصی کشته شود و از بین برود هم قانون برای کسی که او را کشته دادگاهی تشکیل نمی‌دهد و مجازاتی برای آن فرد در نظر نمی‌گیرد. دقیقاً اتفاقی است که برای یوسف می‌افتد، یوسف کشته می‌شود؛ اما نه قانون و نه نظام قدرت برای یافتن قاتل او تلاشی نمی‌کنند. چنین کسی که از حمایت قانون خارج شده و قاتل او هم برای بخاطر جرمی که کرده مجازات نمی‌شود در بیان آگامبن «انسان مقدس*» نامیده می‌شود. او اضافه می‌کند که انسان مقدس «می‌تواند کشته شود بدون اینکه این کشتن جرمی داشته باشد و همچنین این کشتن را نمی‌توان قربانی کردن نامید» (۱۹۹۸: ۸۳). در واقع، زندگی این فرد مقدس است؛ اما تحت حمایت قانون نیست. آگامبن با این مفهوم تلاش می‌کند به تناقض موجود در قانون و همچنین وضعیت استثنائی اشاره کند که بین زندگی تحت قانون یا حیات سیاسی با حیات برهنه[†] تفاوت وجود دارد و نظام قدرت از این تفاوت سود می‌برد. زندگی قهرمان در وضعیت استثنائی از این قسم تناقض است. یوسف، آدمی است که در بین مردم و در ساختار قدرت اهمیت دارد و در بین عوام از او به عنوان قهرمان نام برده می‌شود؛ چرا که او بیشتر از اینکه به فکر سود و منفعت خود یا قدرت باشد تلاش می‌کند در کنار مردم بماند. پس، نه می‌توان او را دیوانه یا مجنون نامید نه می‌توان او را زندانی کرد: دو حالتی که پیش روی نظام قدرت است تا مخالفان خود را اغلب حذف کند. در نتیجه، نظام قدرت می‌تواند او را در جایگاه انسان مقدس قرار دهد و حمایت قانون و حیات سیاسی را از او سلب کند که در این صورت هر کسی او را از بین ببرد، مجازات نمی‌شود.

۲-۴- آسیب پذیری نظام قدرت در سووشون

* Homo Sacer

† Bare Life

همانطور که بحث شد نظام قدرت و ایدئولوژی استعمار از اسطوره برای پیشبرد اهداف خود در ایران سود می‌برد و این حد نهایی نفوذ در ساختار فرهنگی یک ملت می‌تواند باشد و با تغییر در مبانی یک اسطوره می‌تواند باورپذیری عظیمی را در بین یک ملت ایجاد کند. اسطوره‌ها نشان‌دهنده ساختار تاریخی، فرهنگی و اجتماعی یک ملت یا قوم هستند؛ به گونه‌ای که با اجرای آیینی آن، این ساختار در درون یک جامعه زنده می‌شود و رواج می‌یابد. (شهریاری و محمدی، ۱۳۹۹: ۲۲۵). اما آسیب‌پذیری این گفتمان دقیقاً در همین اسطوره‌گرایی در سووشون اتفاق می‌افتد چرا که اسطوره در فرهنگ ایرانی بسیار غنی است و با زندگی و اجرای آیین آن در ایران گره خورده است. وقتی که یوسف به عنوان انسان مقدس و بر پایه این عقیده که او مخالف مبارزه با شیطانی به نام هیتلر است کشته می‌شود، مرگ یوسف در اسطوره دیگری از فرهنگ ایران یعنی سیاوش دوباره زنده می‌شود و پایه مقاومت و پایداری مردم در برابر استعمار می‌شود. سوگ برای یوسف در آیین سیاوش یادآور کشته شدن بی‌گناه یکی از محبوب‌ترین اسطوره‌های ایرانی است که به خاطر پاکدامنی و انسان‌دوستی اسیر مرگ می‌شود. و این اتفاق را زری بنا می‌نهد، کسی که از سوژه‌ای محتاط و منفعل تبدیل می‌شود به فردی مبارز و همین تفکر در بین مردم نیز رواج می‌یابد.

در اسطوره‌های ایرانی از سیاوش می‌توان به عنوان انسان مقدس یاد کرد. او از نظام سلطنتی و فرزند کیکاووس است که مورد اتهام و دسیسه سودابه، همسر کیکاووس، قرار می‌گیرد. وقتی که سیاوش به خاطر پاکدامنی از درخواست نامشروع سودابه سر باز می‌زند. او از اتهامات سربلند بیرون می‌آید وقتی که از گذر آتش به سلامت می‌گذرد. کیکاووس در برابر سودابه با سیاست برخورد می‌کند چرا که او به سودابه به عنوان متحد او از غرب برای حفظ حکومت نیاز دارد؛ در نتیجه سیاوش مجبور می‌شود داوطلبانه به جنگ با افراسیاب برود. او افراسیاب را شکست می‌دهد و افراسیاب برای قرارداد صلح افرادی را به عنوان پناهنده در اختیار سیاوش قرار می‌دهد که هیچ‌وقت به ایران حمله نخواهد کرد؛ اما کیکاووس به سیاوش دستور می‌دهد که آن پناهجویان را اعدام کند که سیاوش از روی

انسان دوستی از این کار سر باز می زند. در واقع، کیکاووس می داند که سیاوش چنان طینت پاکی دارد که چنین جنایتی را نخواهد کرد و کیکاووس از این اقدام به نفع خود سود می برد: یعنی سعی می کند تهدید سیاوش برای تاج و تخت خود را این گونه رفع کند. پس، چنین می شود که سیاوس تبدیل به انسان مقدس می شود؛ یعنی کسی که مقدس است و از خانواده سلطنتی است و کشتن و قربانی کردن او جایز نیست؛ اما از طرفی هم اگر کسی او را بکشد، مجازات نمی شود؛ چون اینگونه ترسیم شده که سیاوش به کشور و ملتش خیانت کرده است. برای همین، خون سیاوش در غربت مظلومانه ریخته می شود؛ اما محبوبیت سیاوش در بین مردم ایران چنان زیاد است که ریختن خون او به بی گناهی و مظلومانه به مراسمی آیینی تبدیل می شود که هر ساله مردم آن را اجرا می کنند. مراسم سیاوشان از این باب هم می تواند اهمیت داشته باشد که این مراسم در واقع نوعی وضعیت استثنائی است چرا که ریشه چنین وضعیتی در ابتدا در «سوگواری برای مرگ حکمران یا اقوام نزدیک اوست... همانطور که در بحران و شرایط غیرمعمول، ساختارهای اجتماعی متداول از هم گسسته می شود» (آگامبن ۱۹۹۸: ۶۸). همچنین، آگامبن این وضعیت استثنائی را به آیینها و مراسمات ربط می دهد؛ چرا که نظام قانونی و قدرت و ایدئولوژی به اجبار کسی را که برای مردم مهم بوده را حذف کرده تا قانون و نظم قدرت بهم نخورد و این مراسم در واقع به خاطر حس گناهی است که بخاطر خشونت موجود در قانون رخ داده است:

همبستگی پنهانی بین غیرمعمول و قانون در پدیده دیگری آشکار می شود... فولکلورشناسان و مردم شناسان از دیرباز با آن اعیاد دوره ای (مانند اعیاد آنتستریا و ساتورنالیای جهان کلاسیک و چاریواری و کارناوال دنیای قرون وسطی و مدرن) آشنا بوده اند که با مجوز تعلیق و واژگونی ساختارها و سلسله مراتب قانونی و اجتماعی همراه بوده است. در این مراسمات و آیینها (که در ادوار و فرهنگهای مختلف با ویژگیهای مشابهی دیده می شود)، مردان لباس می پوشند و مانند حیوانات رفتار می کنند، اربابان به برده های خود خدمت می کنند، زن و مرد به تبادل نقش

می‌پردازند و رفتار مجرمانه، قانونی یا غیرقابل مجازات تلقی می‌شود؛ یعنی دوره‌ای از غیرمعمول را آغاز می‌کنند که نظم اجتماعی را در هم می‌شکند و موقتاً زیر و رو می‌کنند. محققان همیشه در توضیح این چنین رفتارهای غیرمعمول و انفجارگونه ناگهانی در جوامع منظم مشکل داشته‌اند و مهم‌تر از همه این که چرا مقامات مذهبی و مدنی آنها را تحمل می‌کنند (همان: ۷۱).

پس، می‌توان سوگ سیاوش یا سیاوشان را مراسمی قلمداد کرد که کل ساختار قدرت و قانون از هم گسسته می‌شود و آن سلسله‌مراتبی که در این ساختار وجود دارد از بین می‌رود و راه را برای مقابله با قدرت را باز می‌کند و این آسیب‌پذیری ایدئولوژی استعمار در برابر زری و مردم است. بهره‌گیری از مراسم سوگ سیاوش و شبیه‌سازی آن به مرگ و کشته‌شدن یوسف در داستان، ساختار قدرت را در نقطه ضعف قرار می‌دهد؛ چرا که این مراسم در ذات خود برهم‌زننده ساختار قدرت است.

زری با خواب‌هایی که از کشته‌شدن یوسف خبر می‌دهد مقدمات پیوند مرگ او با مراسم سیاوشان را در ذهنش می‌پروراند: «یک شب زری در خواب دید که یک اژدهای دوسر، شوهرش را همان طور که سوار مادیان بوده و به تاخت اسب می‌رانده، درسته با اسب بلعیده، و خوب که نگاه کرده، دیده اژدهای دوسر، شبیه سرجنت زینگر بوده... چند شب بعد باز خواب دید که حاکم یوسف را با دست خودش در تنور نانوائی انداخته. یوسف جزغاله شده، کورمال کورمال از تنور درآمده» (دانشور، ۱۴۰۱: ۲۳۸-۲۳۹). عمه یکی از خواب‌ها را به حضرت یونس و دیگری را به حضرت ابراهیم ربط داده و تعبیر می‌کند؛ اما چیزی که در ذهن زری شکل گرفته اسطوره سیاوش است. یوسف در این خواب‌ها با نظام قدرت یعنی انگلیسی‌ها و حاکم در مبارزه است و به خوبی دیده می‌شود که شیطان قصه انگلیسی‌ها از هیتلر به سرجنت زینگر و حاکم تغییر پیدا می‌کند و قصه آنها به نوعی قرار است باورپذیری خود را از دست بدهد و باورپذیری قصه زری، یعنی یوسف در نقش سیاوش، برای مردم باورپذیرتر خواهد شد. سرجنت زینگر از اینکه یوسف گندم را بین

مردم پخش می‌کند کاملاً عصبانی می‌شود و یوسف را تهدید می‌کند. بیشتر از کمک به مردم و دهقانان، زینگر از این ترس دارد که این مقاومت یوسف تبدیل به مقاومتی همگانی بین مردم در برابر درخواست‌های انگلیسی‌ها شود. در نتیجه، یوسف، پنهانی با تیر کشته می‌شود و کسی از ریز ماجرای تیراندازی خبری ندارد. حتی فکر اینکه محکمه‌ای در این باره تشکیل شود هم به جایی نمی‌رسد؛ چون همه می‌دانند که این محکمه به طور ناحق عمل خواهد کرد. حکومتی‌ها حتی از تشییع جنازه یوسف هم ترس دارند و از این اتفاق ممانعت می‌کنند. اما زری اصرار دارد که این مراسم باید برگزار شود و همه مردم هم همراهی می‌کنند. همه آرام آرام درگیر این عزاداری می‌شوند و تشییع جنازه یوسف شبیه به مراسم سوگ سیاوش می‌شود.

۳- نتیجه‌گیری

آلن سینفیلد از نظریه پردازان این روش است که مفاهیمی چون قصه‌گویی و باورپذیری را مطرح می‌کند. به باور او برای اینکه بتوان ایدئولوژی قدرت را بین مردم رواج داد باید بستر داستانی مناسب برای آن پیدا کرد؛ چرا که تا وقتی که این بستر مهیا نباشد نظم اجتماعی معرفی شده توسط نظام قدرت برای مردم باورپذیر نخواهد بود و در نتیجه کسی از این نظم تبعیت نخواهد کرد. او همچنین معتقد است که هر ایدئولوژی نظام قدرت در ساختار خود دچار معایب و شکاف‌هایی است که شرایط را برای مقاومت و پایداری در برابر نظام قدرت را مهیا می‌سازد، او این شکاف‌ها را آسیب‌پذیری نظام قدرت می‌نامد. رمان سووشون به عنوان یک رمان تاریخی به موضوع استعمار و ساختار قدرت در طول جنگ جهانی دوم در ایران می‌پردازد زمانی که ایران بوسیله روس‌ها و انگلیسی‌ها اشغال شده است. دانشور به هنرمندی نشان می‌دهد که نظام قدرت چگونه در ساختارهای اجتماعی فرهنگی یک ملت نفوذ می‌کند و به دنبال منفعت خود با این تغییرات است. هنرمندی واقعی این نویسنده وقتی مشهودتر می‌شود که می‌تواند نشان دهد استعمار آشکارا به فرهنگ یک کشور نفوذ نمی‌کند و سعی می‌کند با توجه به ساختارهای بومی به صورت

پنهانی همه چیز را به نفع خود تغییر دهد. برای همین، مطالعات در زمینه نفوذ نظام قدرت و بررسی نحوه‌های مقاومت در برابر این نفوذ از موضوعات اصلی مطالعات ماتریالیسم فرهنگی است. استعمارگران هم برا یاشغال ایران باید قصه‌ای تدارک ببینند تا با مقاومت مردم روبرو نشوند. انگلیسی‌ها به زیرکی و با استفاده از ابزار نمایش و فیلم سعی می‌کنند به مردم القا کنند که آنها در حال مبارزه با حاکم و ظالمی شیطان‌صفت چون هیتلر هستند و این مبارزه بخاطر همه مردم جهان است. آنها با استفاده از اسطوره ضحاک تلاش می‌کنند حضور خود را مبارزه با ظالمان قلمداد کنند. اما یوسف از نیت اصلی آنها آگاه است و می‌داند این اشغال صرفاً بخاطر منافع آنها و مردم ایران نباید تقاص جنگی را بدهند که هیچ مداخله‌ای در آن نداشته‌اند. برای همین، او از دادن گندم خود به انگلیسی‌ها سر باز می‌زند و همین امر باعث می‌شود او در نهایت بدست آنها کشته شود؛ اما، زری که حال تبدیل به زنی کنش‌گر شده و می‌خواهد مبارزه شوهرش را ادامه دهد از همان شکاف موجود در ساختار قدرت استفاده می‌کند و داستانی قوی‌تر نسبت به داستان انگلیسی‌ها روایت می‌کند که نه تنها اطرافیانش بلکه همه مردم را علیه استعمارگران می‌شوراند. او هم از اسطوره وام می‌گیرد و داستان مرگ یوسف را همسان با داستان سیاوش قرار می‌دهد که مظلومانه و بی‌گناه کشته شده است؛ درواقع، زری از اسطوره در برابر اسطوره استفاده می‌کند تا مبارزه و مقاومت علیه اشغالگران ادامه یابد. پس، طرح اشغالگران برای استفاده از اسطوره‌های خود و بومیان ایران با استفاده غنی‌تر زری از اسطوره شکست می‌خورد.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- ۱- اباذری، یوسف و بهیان، شاپور. (۱۳۸۶). «در مصاف با دیگری: بازخوانی سه رمان فارسی در پرتو گفتمان غریزدگی». فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات. ش ۱۰. ۹۹-۱۳۰.
- ۲- بزرگ بیگدلی، سعید و دیگران. (۱۳۹۵). «بررسی و تحلیل بازتاب جنگ جهانی دوم در دو رمان سووشون و مصابیح الزرق». فصلنامه مطالعات نقد ادبی. ۱۱ (۴۲). ۱۰۹-۱۳۷.

- ۳- پاینده، حسین. (۱۳۹۷). «خوانش متن به شیوه تاریخ‌گرایان نوین (تحلیل گفتمان‌های سووشون)». فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات. ۱۴ (۵۳). ۱۱-۳۹.
- ۴- جمالی، لیلی و جوانمرد، راضیه. (۱۳۸۸). «مقایسه نمودهای جنگ در رمان سووشون سیمین دانشور و رمان اسیر خشکیها اثر دوریس لسینگ در پرتو نقد زنانه شوالتر». ادبیات تطبیقی. ۳ (۱۱). ۵۹-۸۱.
- ۵- دانشور، سیمین. (۱۳۴۸). **سووشون**. چاپ بیست و نهم. تهران: انتشارات خوارزمی.
- ۶- راد، آسیه و دیگران. (۱۳۹۷). «بررسی تطبیقی تصویر جنگ جهانی در رمان‌های خون دیگران و سووشون». فصلنامه مطالعات زبان و ترجمه. ۵۱ (۳). ۱-۳۱.
- ۷- رئیسی سرحدی، فریبا و دیگران. (۱۳۹۷). «جلوه‌های کهن‌الگویی ادبیات پایداری در آثار سیمین دانشور». نشریه ادبیات پایداری. ۱۰ (۱۹). ۷۲-۹۵.
- ۸- رضایی، حمید و ظاهری عبدوند، ابراهیم. (۱۳۹۴). «بازتاب استعمار در رمان‌های سیمین دانشور». جامعه‌شناسی هنر و ادبیات. ۷ (۲). ۲۲۹-۲۵۰.
- ۹- رضویان، سید رزاق. (۱۳۹۳). «مقایسه شخصیت در رمان‌های سووشون و کریستین و کید». فصلنامه تخصصی مطالعات داستانی. ۳ (۲). ۸۹-۱۱۰.
- ۱۰- سبزیان‌پور، وحید و دیگران. (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی بارقه‌های مبارزه با استعمار در رمان سووشون سیمین دانشور و تپه بزرگ از سهیر قلماوی». نشریه ادبیات پایداری. ۸ (۱۵). ۲۵۷-۲۷۹.
- ۱۱- شهریاری، کیهان و محمدی، سیدمحتشم. (۱۳۹۹). «بازتاب اساطیر یونانی کهن‌الگویی یونگ در شخصیت‌های زن رمان فارسی براساس پنج اثر». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی. ۱۳ (۵۳). ۲۲۳-۲۴۳.
- ۱۲- صالح بک، مجید و دیگران. (۱۳۹۸). «گفتمان پسااستعماری در دو رمان موسم الهجرة الی الشمال از طیب صالح و سووشون از سیمین دانشور». کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی. ۹ (۳۳). ۸۰-۵۹.

- ۱۳- علیجانی، محمد و دیگران (۱۳۹۳). «تحلیل اسطوره‌ای رمان سووشون با نگاه به تاثیر کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲». فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی. ۱۰ (۳۴). ۱۹۳-۲۱۸.
- ۱۴- قبادی، حسینعلی و دیگران. (۱۳۸۸). «تحلیل گفتمان غالب در رمان سووشون سیمین دانشور». فصلنامه نقد ادبی. ۲ (۶). ۱۴۹-۱۸۳.
- ۱۵- کافی، غلامرضا و عامری، زهره. (۱۳۹۳). «باورها و عناصر ادبیات عامه در رمان سووشون». نشریه فرهنگ و ادبیات عامه. ۲ (۴). ۱-۲۶.
- ۱۶- وطنی، روشنگر و صالحی، بهناز. (۱۳۹۹). «بررسی نظریه گفتمان قدرت و زبان میشل فوکو و هویت زنانه در رمان «سووشون» سیمین دانشور». نشریه مطالعات ادبیات تطبیقی. ۱۴ (۵۳). ۳۷۷-۳۸۸.

ب. منابع لاتین

- ۱۷- Agamben, Giorgio. (۲۰۰۵). **State of Exception**. Trans. by Kevin Attel. London and Chicago: The University of Chicago Press.
- ۱۸-..... (۱۹۹۸). **Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life**. Trans. By Daniel Heller-Roazen. Stanford: Stanford University Press.
- ۱۹- Barry, Peter. (۲۰۰۹). **Beginning Theory: An introduction to Literary and Cultural Theory**. Manchester and New York: Manchester University Press.
- ۲۰- Brannigan, John. (۱۹۹۸). **New Historicism and Cultural Materialism**. London: MacMillan Press.
- ۲۱- Dollimore, Jonathan and Sinfield, Alan. (۱۹۹۴). **Political Shakespeare: Essays in Cultural Materialism**. Manchester: Manchester University Press.
- ۲۲- Felman, Shoshana. ۲۰۰۳. **Writing and Madness**. Palo Alto: Stanford University Press.

۲۳-Greenblatt, Stephen. (۱۹۸۸). **Shakespearean Negotiations: The Circulation of Social Energy in Renaissance England.** California University Press.

۲۴-Parvini, Neema. (۲۰۱۸). “New Historicism and Cultural Materialism” in **A Companion to Literary Theory.** Ed. by Richter, David H. New Jersey: Wiley-Blackwell.

۲۵-Sinfield, Alan. (۱۹۹۲). **Faultlines: Cultural Materialism and the Politics of Dissident Reading.** Oxford: Oxford University Press.